

– Egyik méltatója szerint Ön modern misztikus, akinek „különösen az újabb verseit áthatja a miszticizmus – nem a titkos vagy kabalisztikus, hanem az érzékekkel megragadható és a köznapiságban gyökerező misztika”. Egyetért ezzel az értékeléssel?

111

– Részben. Aggasztó számomra, ha bármiféle harsány címkét ragasztanak az írásaimra. Mindössze annyit tudok, hogy megpróbálok párosítani, egymással ütköztetni, elvegyíteni, egymás mellé helyezni két birodalmat. Az egyik az érzékekkel tapasztalható, köznapi, olykor jellegzetesen modern köznapiság birodalma – a másik viszont láthatatlan, lelki, s inkább a kérdések és kételyek révén létezik, mint az állító, kézzelfogható valóságban.

EMLÉK ÉS GONDOLKODÁS

Beszélgetés

Adam Zagajewskivel*

– *Milyen tanácsot adna egy ifjú misztikusnak?*

– Ismét egy nehéz kérdés... Legyen józan, intelligens, művelt, és ameddig csak teheti, támaszkodjék a megragadható valóságra. Ne feledje, hogy az írás mint tevékenység csak apró része egy hatalmas egésznek. Védelmet nyújt a lelki élmények értékét, és ha valaki azt állítja, hogy a lelkiség egy ódivatú eszme, nevesse ki hangosan, ám higgadtan. Ne bízzék a határtalan játékoság posztmodern vallásának papjaiban.

– *Az Ön egyetemi éveinek és ifjúságának helyszíne Krakkó. E városban tanult a legendás Jagelló Egyetemen, innen emigrált Párizsba, és 2001-ben ide tért vissza, ahol jelenleg is lakik. Milyen szerepe van a városnak az Ön életében, illetve irodalmi munkásságában?*

– Krakkóban a lengyel hagyományok legjavával ismerkedtem meg: az építészetbe és a múzeumi tárgyakba örökített reneszánsz távoli emlékeivel; a tizenkilencedik századi értelmiség szabadelvűségével, a két világháború közötti húsz esztendő lendületével, majd a kibontakozó demokratikus ellenzék köreivel... Krakkó a hetvenes éveket idézi fel bennem, amikor az ellenzéki mozgalomhoz tartoztam. Magánemberként jól éreztem magam, íróként ellenben nem kimondottan. Nagyon nehezen tudtam összeegyeztetni a politikát és az irodalmat – e kettő egyensúlyát Párizsban és Berlinben sikerült

megteremtenem. Úgy gondolom, a nyolcvanas évek elején Nyugat-Berlin a régi porosz főváros, illetve az avantgárd és Manhattan hatása alá került, felszínes világváros roppant különös elegye volt. Olykor az volt az érzésem, hogy a helybéli értelmiségiek és művészek úgy tekintettek a Falra, mintha az csupán Marcel Duchamp egyik performance-a lett volna.

– Ahogy már elhangzott, Ön 1982-től Párizsban élt, egészen az ezredfordulóig. Milyennek látja Párizst?

– Párizsban egyetlen francia szellemi nagysággal sem találkoztam, civilizációnk egyetlen tekintélyével sem: ehhez túlságosan későn érkeztem oda. Ám megpillantottam ama európai világváros szépségét; a városét, amely ritka felfedezésként rátalált az örök ifjúság titkára.

Másfelől Párizs a tizenkilencedik század emlékét képviseli, a francia kultúra történetének kiemelkedő pillanatát. Vonzerejét az emlékek besűrűsödésének köszönheti. Nem hiszem, hogy továbbra is a teremtő kultúra laboratóriuma, viszont egyfajta hatalmas, eleven múzeumként mindmáig nagy vonzereje van, és ez fölöttébb lenyűgöző. Mindamellett megjeleníti számunkra az úgynevezett francia életmódot. Kifogástalan pincérek az éttermekben, a vacsorák komolysága, a csorduló vörösbor súlya. Rajongunk ezért, mert szembezáll az általános korszellemmel. Párizs, a modernitás egyik szülővárosa ma elsősorban konzervatív okokból csodálható.

– 1988-tól pedig minden tavaszt Houstonban tölt, a helyi egyetem professzoraként, kreatív írásművészetet oktatva. Az évek során valódi texasi polgárrá vált? Tud ihletet meríteni Houston tájképéből?

– Attól tartok, még nem vagyok vérbeli texasi. Próbálkozom. Valamennyi houstoni tartózkodásom átítatott egyfajta élménnyel, ám nem hiszem, hogy ez a tájképnek köszönhető. Houston városképe számomra nem jelent ihletet. Az ember alkotta világ időnként inspiráló – talán legfőképpen az írásművészetet tanuló diákok közössége. Ez nem egy tökéletes, eszményi közösség, mindazonáltal egy közösség. Olyan remete vagyok, akit elbűvöl a dialektikus lét, ahogy egyidejűleg élünk egy adott közösség tagjaként, illetve annak keretein kívül.

– És mit ad a sok utazás?

– A sehol sem tartózkodás élménye, például amikor vonaton utazom vagy repülőgéppel, serkenti az alkotás folyamatát.

– *Még csak ötvenes évei elején járt, amikor Másik szépség címmel papírra vetette az emlékiratát, amely nemrégiben angol nyelven is megjelent. Miért döntött úgy, hogy életének e szakaszában emlékiratot ír?*

– Emlékirataim elkészítését nem tartom a múlt egy fejezetét lezáró, 113 határozott cselekedetnek; sem olyan munkának, amelyhez az öregkor bölcsessége szükségeltetik. Egy emlékirat lehetőséget kínál, hogy elgondolkodjunk, emlékezzünk, működésbe hozzuk az emlékezet motorját – egy emlékirat átdolgozható, vagy legalábbis átdolgozást igényelne. Ugyanakkor nem vagyok meggyőződve arról, hogy önéletrajzi esszéim *emlékiratoknak* nevezhetők – nem didaktikus hangvételűek, márpedig napjaink amerikai emlékiratai didaktikusak. Azt hirdetik: *Nézd, milyen nyomorult voltam, most viszont milyen jól megy a sorom!* Én nem állítok ilyesmit. Számomra nem a gyógyulás fontos, hanem az emlék és a gondolkodás. És a költészet.

– *A zene és a különféle zeneszerzők szintén áthatják a műveit. Szokott zene mellett írni?*

– Olykor igen. Ám a zene mindenekelőtt egyfajta híd, vagy móló, amely kivezet engem a gyakorlati gondok egyhangú világából – és kinek nincsenek különféle jellegű gyakorlati gondolatai... – a nem gyakorlatias valóság derűs békéjébe és drámájába, ahol az életet egészen másképpen szemlélhetem. A zene egy ilyen tevékeny művészet: a szó szoros értelmében elszakít a helytől, ahol éppen vagy. Persze, ez csak egy szerencsés napon történik így.

– *Az Ön költészete remek angol változatokban is olvasható, olyan műfordítók révén, mint Clare Cavanagh, Benjamin Ivry és C. K. Williams. Ha valami verset fordít, nehéz választásokra kényszerül – megtörténhet, hogy valami elvész e fordításokban? Vannak olyan formai megoldások a lengyel lírában, amelyeket képtelenség pontosan átültetni?*

– Biztos vagyok benne, hogy valami elvész a műfordítás során, ám bajosan tudnám megmondani, pontosan mi... Olykor a nyelvi összetettség mértéke dönt. Nem hiszem, hogy mindez a lefordíthatatlan formai megoldások kérdése. Az én esetemben nem erről van szó, ahogy számos lengyel kortársaméban sem. Talán, mert a lengyel költészetben nagy hagyománya van annak, hogy a szavak jelentésére összpontosítanak – természetesen anélkül, hogy megtagdnák a kötött versformák szerepét.

– A Lengyelországban utazgató amerikai turista csodálkozva tapasztalhatja, milyen eleven érdeklődés övezi a költészetet, milyen társadalmi hatása van. A krakkói és varsói könyvesboltok kirakatában ott láthatók az Ön könyvei, vagy például az 1996-ban Nobel-díjjal jutalmazott költőnő, Wisława Szymborska művei. Véleménye szerint lényegesen különböző létélmény Lengyelországban költőnek lenni, mint az Egyesült Államokban vagy Franciaországban? Kijelenthető, hogy Lengyelország a költők édenkertje?

– Attól tartok, ez egy illúzió, legalábbis részben az. Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy Lengyelország a nyugati államokhoz képest egy viszonylag szegény ország, ahol az új, nem kommunista körülmények között mindmáig fájdalmasan alakulnak a társadalmi keretek. Ez bizonyos különbségeket eredményez a nagyvárosok és a települések között. Másfelől igaz, hogy még mindig aránylag élénk érdeklődés mutatkozik a magas kultúra iránt – azonban senki nem tudja, hogy ez vajon később is így marad-e, s hogy eme érdeklődésnek mekkora hányada csupán a múlt egyfajta továbbélése, és mekkora hányada mai, a kor valós eseményeire figyelő, a jövőbe tekintő igény. Ahogy azt bizonyára tudja, Kelet–Közép–Európa más országaihoz hasonlóan Lengyelországban is nagy hagyományai vannak az értelmiségnek mint erőteljes, művelt társadalmi rétegnek. E réteg most is létezik, de ismétlem, senki nem tudja, vajon túléli-e a nem szükségszerűen sikeres gazdasági és politikai átalakulást.

– Egy költőnek milyen mértékben legyen érthető és határozott véleménye korunk nehézségeiről?

– Legyen határozott véleménye az életről és a halálról, de nem a politikai kérdésekről: nem hinném, hogy a költőknek bármi közük lenne az adótörvények reformjához.

(Zsille Gábor fordítása)

* Részletek az Anna Maria Hong (*Poets&Writers Magazine*, 2004 augusztus), illetve Sergi Doria (*Barcelona Metropolis Magazine*, 2009 ősze) által készített interjúkból.